

Me sembla estarm' encara amagant pèl mitx d' un canamar ,
còm un lladregot ; que continch lo respir , que m' ajoco , em-
petitintme còm lo gat de casa quant se cargola. Primer no sento res,
pero malehesch lo ventijol que fa correr las fullas pèl cim de terra.
Passa una estona... «Ja 't tinch :» sento que crida una veu triomfant :
jo desconfio de sa veracitat ; trach un poch lo nas y veig que no ha
estada una traydoria sino qu' es cert que hi ha ja una victima. ; Còm
respiro á las horas ! ; Me manca l' ayre!... Llástima que 'l cánam y
demes vianda haja de pagar l' entussiasme de ma alegría , puix me
poso á correr sens pensar ab res mès qu' ab lo pantetx que se m' es-
pera altre cop , quant seré amagat á la banda ó endret oposat al pri-
mer amagatall. Mès lo noy , al qui toca *amagar* es mès trutxa que
bonich , y deu haber comprés mòn intent ; l' ullada 'm deu haber es-
tada traydora ; dech haver guaytat ab massa ficsesa lo lloch hont pen-
so amagarme. — Ja hi so arrupit... sento una passa... duas , tres :
lo xicotet ; pera que jo no fuja :

— Me catxo ab mí ! — diu. — Aquí pla que hi haura ningú !

Pero mentre tant se m' acostá de puntetas... jo 'l sento prop... la
sang se 'm gela ; lo cor me bat furiosament ;... m' axeco determinat
á fugir ; mès ell , qu' es pus llest que jo , me toca un xich de la ro-
ba y diu : — «Tocat. —» Jo llavors , aparentant pensar que jugam
á cudony , vaig pera bentarli alguna esquenada , pero ell me diu
blincantse :

—Axó no s' hi val: jugam á la cuyt no pas á cudony.

Tot axó es dòls còm la mel pera la memoria!...

Y si us deya que després sol comparexer l' Agneta ; qu' ella es la
que fa las palletas pera veure qui amagará , quant algun pobre ho ha
fet infructuosament massas estonas ; si us deya que 'n la seva falda
posava 'l cap lo *desgraciat* que tenia la *fortuna* d' amagar ? que ab
sas mans li tapava 'ls ulls , pera que no vegés per quin cantó anavan
los altres , qué diriau ? — No diriau que no hi ha edat que tinga la
meytat de la dolsor que té l' ignocencia ? ¿No us planyeriau de que 'l
cor de l' infant , preveyent l' esdevenidor , no disfruti mes ab sa in-
fantesa , no s' adonga dels goigs que res podrà substituir?... — Doneu
una ullada á vostres passats jorns de primavera , y pobres de vosal-

tres, pobres, si no derramau llàgrimes d' anyorament; senyal que teniu axutas las fons d' aquestas.

Cansats de jugar, feyam una brenada sòta del noguer tòts plegats, rient y fent tabola: cada hu contribuïa ab la part que podia. Cridavam á las noyas que passavan agafadas en amplas fileras del bras, saltant, cap á ballas. Las convidavam á nostra brena y alguna d' ellas, la més entremaliada, se 'ns acostava, prenia soptadament la barretina d' algun de nosaltres, la llemsava en mitx de la rodona y s' arrencava á correr ab las altras: pero afortunadament semblant eccés no 's repetí gayre desd' un dia en que 'ns hi ferem á pederadas.

Après de la tarde venia la vesprada, y cada hu de la familia parlava de las novas que havia adquirít, mentre l' Agneta anava posant los gots á la taula que acabava de parar la Justa ó la Pauleta. — Jo escoltava la conversa, apoyat món colzo en la cuxa de món pare Vicens.

Los francesos anavan adquirint novellas victorias per tot arreu, y jo pensava en mòs pares, pero sovint me distreya escoltant la conversa ab més afany. — Sabia qu' en món poble ningú de la familia podia anyorar-me, y en quant á la Susagna y á l' Angel més d' un cop havia sabut qu' estavan bons per medi del senyor Rius y altres. Inútil es dirvos si n' encarregava de recados per' aquellas duas personas!

Se deya que 'ls republicans de Fransa havian feta sentir la planta de llurs peus á l' Alemanya, la Bèlgica y l' Holanda: l' Europa entera tremolava al vèurels y 'ls hi rendia las armas. — En Roch deya que s' acostava 'l Judici final, y que sòls mancava un Anti-Crist; per ço quant aparegué més tart En Napoleon Bonaparte, no duptá de la fi del mon. Y, ab tòt, lo mon no ha finat, segons veyeu, per més que 's commogué de sol-arrel. — Ja alashoras... pero sobre tot més endavant, deya jo entre mí:

— Si 'ls republicans fossen tant dolents, còm vol suposar En Roch, Dèn Nostre Senyor no permetria qu' obtinguessen tantas victorias còm obtenen.

Y, prescindint de mon rahonament infantil, jo sentia dir al jove metge Monserdar que « la guerra agonitzava ja; que 'ls fills de la llibertat, igualtat y fraternitat no volian desacreditar per mes temps la bondat de llurs doctrinas, que *la pau* era 'l mot qu' exia dels

Habis de tothom des de 'ls Pirineus als Alpes; que la França estava llassada de l' esgarrafament de veure regats de sang sòs carrers y plassas, sòs camps y boschs; que l' época del terror havia ja fuyt pera no tornar pus; que las guillotinas, est afront sempitern dels pobles, eran cremadas ja ab l' odi més viu, més digne y més sant, després d' haver servit pera l' única obra justa pera que servir podian, còm era guillotinar als qui las havian aparelladas. »

Quant lo doctor deya axó, En Roch se veyá, á despit sèn, precisat á convenir' hi ab son silenci.

Pero ans d' arribar á la tant suspirada pau, mercé sobre tòt á l' insistencia dels princeps Alemanys, necessari es que us conte alguns rasgos finals de la guerra d' Espanya ab la República francesa, més que haja d' adelantar algunas fetxas.

L' any 1795 havia comensat. A tothom li semblava qu' ab lo 1794 era passat un setgle; tantas eran las penas sufertas, tanta la sang y llágrimas derramadas! La gent posavan los ulls damunt França, y veyan un esbart de cors generosos clamar per l' honra de l' humanitat vilment escarnida; tothom desitjava « veure rentadas las bonas ideas de la sang que las cubria » (segons expressió del metge). En Roch no era d' algun temps tant incissiu, ni eran tant amargants sòs judicis respecte á las cosas generals; pero de segur que, á primera vista, no sospitau la rahó de tal cambi.

Encara 'l veig, tòt cordantse las cintas de sas sabatas novas, dient:

— Los republicans s' avergonyexen de llurs obras: senyal que may han tinguda rahó.

Assó, còm compendreu, ho deya nò mentre Rosas estigué sitiada per mes de 20,000 gavaigs, ni mentre Augereau tenia avassallada la vila de Figueras.

Un dia, sobre tòt, jo 'm creya bèn bè que 's tornava boig d' alegria. Gracias que sòn nebot, món amo, lo calmá un poch. Me referesch al 24 de Juny, en que lo general francés Scherer, havent intentat endinzarse per Catalunya, fou représ, acomés y complertament derrotat vora 'l Fluviá.

— ¡Haig d' anar á visitar-lo encara que sapia, aquest ditxós Pontós, ja que hi han dexada la pell tants centenars de gavatxots, caps

escalfats! — esclamá En Roch tirant per aquí en enllà una cadira. — Oh sí, sí: (continuá) ara compliré d' una vegada la prometensa d' anar á la Mare de Dèu del Mont.

Dit axó, se passejá amont y avall de la sala, y m' estrenyé en sòs brassos, me dugué á coll y fins fèu un pató á l' Agneta.

— Sí, Peret, sí: — continuá dirigintsem, còm si fos jo un home fet — ab quatre miserables diadas, tot aquell rebumbori de forsa y poder se n' es anat Fluviá avall. Se 'n tornan axelats, y no crech que tingan ganas de cercarnos mès bronquina. Ab quatre dias mès netejarém la Cerdanya, y que tornin á fernos passigolas. Mòn cunyat Feliciá ja ho deya: « vencent... lo francés val per tres, pero sinó ni per mitx es bó. »

Seguidamente s' assegué, m' assentá en sa falda y proseguí:

— Tindrém pau, y anirem ab tu y l' Agneta á la Mare de Dèu del Mont á durli un cirí ben llarch y groxut.

Setmanas durá sòn entussiasme, y mercès á n' En Ramon que, còm he dit, sabia seguirli mòlt bè la veta, no li produhí malas conseqüencias. — Per altra part, l' amo s' havia tingut bon compte d' avisar al metge que no 's dexás veure per casa, durant molts dias, car no succehís un desfet.

Si á la pau que realment esdevingué á fins del 1795, no hagués acompanyat l' empenyo del pobre Carles IV de tirarse á cada moment mès terra als ulls, condecorant y distingint á n' En Godoy ab folla impertinencia, lo curt temps de tranquilitat y repós que disfrutárem haguera feta la ditxa de la nació, fins allá hont podia arribar á esser ditxosa. Ademés, estava nostre govern massa habituat á esser servidor del de França pera que se 'n desexís facilment: axis es que, al cridar per un cantó la gent espanyola « ben haja la pau! », eran nostres caudals rius qu' ab gran branzida saltavan los Pirineus, afavorint á la França, que 's batia ab Inglaterra, y sentnos per tant aborribles á una nació estrangera y poderosa ja alashoras. — Llegint jo algun llibre de l' historia d' aquell temps, he pensat molts cops que Dèu no 'ns podia trametre un mal millor que 'l de la guerra de l' Independencia pera gloriosament purgar las fàltas d' un govern desbaratat y neci, y la paciència nostra al sufrirlo. Poseuse sinó la

ma al cor, y digueume: ¿no eram dignes del foc del cel, com més del de la terra al sufrir l' any 1796 qu' En Godoy s' escusás ab l' estranjer pera matenirse poderós aliantse ab forts llassos á la República Francesa? ¡Quin cinisme! ¡quin insult á Déu y als homes! — ¿No merexia encara un assot pitjor que 'l que rebé, la terra hont hi rumbejava una Cort que reproduhi lo famós *Pacte de familia* ab un Estat que odiava en lo fons de sa conciencia, car havia sigut matador del parent de nostre Rey? — Oh! desde 1795 á 1808 nostres fets en general repugnan á tòt repugnar.

Ocasió tindré de refrescarvos alguna noticia de 'ls fets que saber deuen la major part. — Per avuy, tanco 'l present capítol, y ja, sens entrar en més detalls, passo á referirvos en lo següent la mèva anada ab En Roch, l' Agneta y En Tiá á la Mare de Deu del Mont, hont no ha de racarvos fer' hi una visita per curta y modesta que sia.

VII.

Arribá per fi lo tant sospirat dia per En Roch: lo de l' anada á la Mare de Dèu del Mònt. Fou la vigilia de La Trinitat, que s' escau al més de Maig. Sempre me 'n recordaré, axis com dels principals incidents de nostre romeria, que son com us vaig á referir.

Eran quatre horas de matí y jo des de 'l llit ne feya ja més de mitja que sentia la xarnegadora veu d' En Roch, assorollant' ho tòt: des de la cuyna á la cort, des de l' exida al balcó del pati d' entrada. Jo m' havia volgut llevar als primers mots que ohí, més En Vicens me digué qu' esperás á fer un altre son, perquè conexia millor que jo lo geni de l' oncle de l' amo. A mes que raca tant jaquir la blana

escalfó dels llensols quanta més es la precisió de ferho! ¡raca tant!... En fi las quatre sonaren y després un y dos quarts de cinch.—L' hora del pa y beure, del *pendre coratge* (cóm se diu ordinariament) era las cinch en punt, pero tant en punt que jo, pensant lo mòlt que 's deuria cremar En Roch, cas de ferlo esperar un minut massa, tenia un si es no es d' esglay. No 'm succehí semblant desventura, car lo relotje estava signant tres quarts menys cinch minuts que jo ja 'm trobava net, vestit, empolaynat á punt de marxa y despedit d' En Vincens ab quatre bons consells que 'm doná cóm si 's tractás d' una anada á qui sap ahont.—En Roch, que de segur sospitava poguer renyarme, potser qu' encara s' enujá més de no poguer ferho, puix me torná 'l « bon dia y bon hora » ab cara de tres déus.—Mès ja que no se las poguè haver ab mí, pagá 'l pa la pobr' Agneta.

—Tcht, tcht!—feya ell moguentse com un esperitat, y comparant son quasi rodó relotje ab lo de la paret—Donas, donas y está dit tót. Es capassa aquella xicota de pensarse que la Mare de Dèu del Mònt es una Senyora de Barcelona de las que portan clenxa per tòt gasto y, no veyent bonichs, l' ànima 'ls hi cau als peus.

Après d' est desfogament, s' apretá lo gros nus de sòn mocador del coll, s' estirá y masegá 'l de la camisa y prosseguí, alsant la veu:

—Agneta, pubilleta, ¿encara no estás....

—Arranjadeta?—contestá l' alegre veu de la noya.—Sí, oncle, sí; m' estich calsant la darrera sabata.

—Uy! uy!—digué 'N Roch fent petarse 'ls dits—ja tenim feyna tallada.

Pronunciá aquests mots, dant un torn per l' ampla sala, adobant las cadias (qu' estavan molt ben posadas) clavant un cop de puny sobr' una calaxera á l' anada, y un' altre á l' arca á la tornada, y rondinant; més al girarse tingué ja la donzella devant, tocantli la barba ab la punta del dits.—Ell s' apartá mirantme de regull, y diguent á l' Agneta:

—Déxam estar. Devant dels noys, las minyonas no deuen fer ximplerias ni ab los vells, perquè d' un vell á un jove no hi ha més diferencia que la necessaria pera que 'l jove.... vaja: jo m' entench y ballo tòt sol!

Era precis tenir tota l'estranyesa de geni qu' En Roch tenia, pera censurar acció tant carinyosa. En fi, lo nom li esqueya mòlt bè còm heu ja pogut comprendre.

Tot lo indispensable pera 'l romiatje era ja amanit pèl matex Roch des de la vigilia, consistent en lo ciri llarch y vermell d' un extrem, col·locat entre tres canyas, una bona espatlla de xay tendre, un pollastre viu pera regalar al Rector, enciam, llangonissa y vellanas y una bona botellada de vi. — Fèrem un petit trago y En Roch digué:

— Ala, ala enllestim: lo mosso, fa ja (aquí torná á 'guaytar son relotge y après lo de la paret), fa ja prop d' un quart que deu tenir enselladas y á punt l' euga y la mula. — Peret, agafa tu 'l cistell, tu, Agneta, 'l ciri y jo... ¿qué hi ha més pera pendre?

— Axò — digué la noya, posantli la barretina de que ell, en sòn atareyament, s' oblidava.

— Just; — respongué col·locantsela á gust — y ademès lo gambeto. Espereume un xich, que tòt seguit baxo. Aquí fa calor, pero allà... ja ho sentirem á dir.

L' Agneta y jo 'ns asseguerem. Estava ella bonica còm may l' hagués vista: la mateixa son, que li apagava un poch la brillantor dels ulls, dávali un encis especial. Jo la contemplí en aquell moment còm may ho havia fet. Vaig posar esment, ab inesplicable frenesí, en sòs cabells (que 'm permetia veure lo mocadoret dextat anar) lligats, formant una mata preciosa; en sòn front blanch còm la llet, en sa boca d' àngel, en sas mans, en sòs peus, y fins en la més xica antiqüela de sòn mocadoret del coll, y en lo més insignificant plech de sas faldillas. Ella de tant en tant també 'm guaytava á mi, y 's passava la ma pel front, adobantse algun cabell esquerp, y rient. — Lo silenci era amohinós per un y altre. Jo 'l trenquí, dient:

— Pubilleta, sembla que se 'ns prepara bona diada.

— Axis ho veig — respongué ella, alsant la cortineta del vidre.

Dit axó, jo no sabia per quin cap tirar y, veyent qu' En Roch no baxava encara:

— Sembla impossible — diguí tossint un poch pera que 'm passás lo rugall; — sembla impossible que Dèu haje posada tant lluny una Mare de Dèu tant miraculosa!

— Y tant alta! — contestá ella. — Té: mira, mira: se cnyda perdre entre 'ls núvols.

— Dèu hi quart que ningú hi resquitllés dalt-à-baix.

— Ja hi ha resquitllat algú, segons contan, fa molts anys.

— ¿Sí?

— Sí: un sastre, empero no 's fèu gens de mal, invocant lo santíssim nom de la Verge.

Per lo que transcrich podeu compendre que á nosaltres dos, maynada còm eram encara, nos succehia creure que la montanya era tal còm s' oferia á nostres ulls, que la veyan de cinch horas lluny, ço es, còm si formés un sòl cos inmens y terrible.

En Roch devallá saltironejant ab lo gambeto ú capot sòta 'l bras, un plansó á la má, sa jupa, sas calsas curtas, sòn penjant de relotge, sòs botins roigs fins á mitjan cama y sòn esperó en lo taló dret.

— Y tú? — 'm fèu á mí, signant son abrich.

— L' he ja baxat; — contestí.

Ell arrugá las cellas, avergonyít ab ma previsió. Entrarem per darrer pich á la sala, la noya obrí la capelleta, resarem y En Roch, tocatnos á ella y á mí ab sòn bastó, imitant als pastors quant tocan lo remat:

— Avall, avall, canalleta; — digué tòt rient.

Baxárem al pati. — Los dos animals qu' havian de servir á nostr' espedició estavan enganxats á l' anella, rautant lo soley que feya fumejar la terra. Lo mosso s' havia endormiscat esperantnos.

— Tiá! — li fèu En Roch sacsejantlo—¿ja t' has adormit?... Ets un bordegás sense pena ni gloria! Si En Ramon m' ha de creure que no 't donga pas la Justa, perquè entre un y altre ja 'n dexariau crexer d' erm per la terra, que lo qu' es gra!...

En Tiá, qu' era un xicot petitó, gras y bastant escuterit, apretá las barrigueras al bestiar, col-locá 'l cistell y 'l ciri, posá á punt las bridas y las garlopas y digué:

— Quant siau servit, Roch.

— Mena las bestias á la cantonada; — insinuá aquest. — L' Agneta muntará des del pujador.

Encara no havia acabat d' indicar son desitx En Roch, que la noya

sense qu' ell se n' adonás, ja estava asseguda sobre la mula en sòn silló, còm una reyna en sòn trono, signantnos á n' En Tiá y á mí que no diguessem res.—Quant sòn oncle la vegé, inútil es dirvos la manera ab que censurá l' imprudencia de la xicota, referint un fet pera que 's penadís de sòn pecat.—Després volgué que jo muntás l' euga, dient que mès tart, quant hagués estiradas un poch las *pernas*, ell hi pujaria. Jo no 'l contradiguí y comensarem á marxar camí avall.

Era la segona vegada que jo anava á cavall, y ensemps que me 'n dava mitja vergonya, haguera volgut que m' hagués vist la gent.

Lo sòl perdía ja aquell color de foch ardent ab que nax; alguns nuvolets se desfeyan ó escampavan còm si, alegrats de véurens, volguessen fernos fúger tot rezel de pluja. L' estany estava, còm de costum, quiet y tranquil, enmirallant lo blau firmament y las peladas montanyas del costat ab llurs casetas, axis còm lo poble de Porqueras ab sòn antich campanar bizanti, (aquest nom lo sè p' En Ramon) sòn castell senyorial, sas alegres casas blanquejant entre 'ls pochos, pero frondosos arbres. L' aucellada feya sentir son cant, sempre vell pèl sentit y tostemps nou pèl cor. Alguna qu' altra xemeneya comensava á traure fum, prop del que volava un esbart de coloms exits de las torretas de la vila. Esta era hermosa, còm sempre, ab sòs dos campanars tant desiguals y tant bells per llur matexa desigualtat, y ab sòs molins esparramats fora del verdader cos de la població, còm si, envanescuts de llur grandor y potencia, no volguessen esser confosos ab las casas d' un pis, y al que mès de dos, que constituhexen la vila.

Quan forem part-de-vall del putx trobarem gent á peu, á cavall y ab carros, que se n' anava á mercat, vestida tantost tota ella de cada festa, car era un dimecres lo dia de que vinch parlantvos.

—¿Veyeu—digué En Roch girantse tot rodó—veyeu còm los condempnats *rodons*, per mès que fassan no podrán may res contra nosaltres?... Nostra esglesia fou en aquell temps un fortíssim castell ab tòts los ets y uts; afermat damunt una muralla de deu pams d' amplaria. D' aquí 's veu bé, axis còm lo fosso á l' entorn fondo y mòlt ben disposat, las cinch torras de resguart, còm cinch gegants

de pedra, lo pont llevadís de duas arcadas, que no pot véurese des d' assí, pero qu' eczistex, còm sabeu, ab la matexa grandesa, ab la matexa magestat y ab lo matex tòt que tòt lo altre. — Y ¿s' atrevexan una colla de perduts, còm son los de Santa Maria, á cercarnos bronquina?... Miserables! y diu que 's dònan de menys de ballar en nostras plassas, de cantar nostras cansons, còm si no 's deguessen dar per massa honrats al poguer ferho!... Oh! baldament tornassem á trenta ó quarant' anys enrera!

Axis finí, y cap de nosaltres li preguntá qu' es lo que succehia trenta ó quarant' anys enrera, perquè á més de que 'n teniam una ideya més ó menys eczacta y complerta, en cas contrari conexiam que no fòran rosas ni clavells lo que 'ns faria veure y flayrar En Roch, sinó sang y més sang. — ¡Trist privilegi lo de mòlts pobles y vilas de Catalunya lo de formar partits, alimentar malasyolensas y matarse uns ab altres ó entre sí 'ls d' una matexa població!

Jo pensava llavors á la mèva manera:

— Mès te plauria 'l Monestir, si no fos castell ó fortalesa, perquè si nostra religió es verdadera y santa, còm ho es, no ha mester torras ni fossos sinó bons predicadors y bona devoció y caritat del poble.

En quant á lo que dels *rodons* acabava de dir En Roch no cal sinó recordar lo que món pare Vicens me digué lo jorn en que 'm trobá al mitx del bosch y m' ampará, pera presumir ma repugnancia sobre d' assó.

Haviam entre tant devallat tota la montanyeta, dexant á má es-
querra després la vila, y anavam fent via per un camí qual trenca-
dissa terra era tota plena de roderas y petjadas de ferraduras. — Te-
niam l' Estany tantost al bell dessòta, y veyam l' única barqueta per-
tanyent al senyor del castell, amarrada á un salzer, qual ramatge,
axis còm la barqueta, eran moguts lleugerament per l' oreig, que s'
havia dexondit feya alguna estona. Una ó duas vegadas havia jo insi-
nuat á n' En Roch que muntás á cavall, pero ell s' hi havia negat
ab l' asprór que solia, y que s' empenyava en fer més aspra ab sin-
gular afectació de veu.

Ell, donchs, y En Tiá anavan tot devant, girantse sovint á guay-

tar las viandas que veyan al pas. De tant en tant En Roch s'aturava, 's plegava de brassos y deya algun reny al mòsso de peu, en que 'ls calificatius de *ase*, *tou*, *llanut* y altres s'hi barrejavan d'una manera tant gayra, que feyan riure y arronsarse d'espalllas á la persona que 'ls rebía.

Per fi, l'oncle de l'Agneta (la que mès d'un y de dos cops havia fet còm qui 'm tirás quelcòm, pera jugar) se decidí á cavalcar. Me fiu en darrera, y ell quedá tantost al mitx de la pell y jo tantost á las ancas de la cavalcadura, á la qui per de prompte doná ell una bergassada tal, que feu coneixer á la pobra bestia lo nou cavaller, mès que 'l pes ab que s'havia aumentada sa càrrega. Mès, còm Dèu es just, l'euga bentá una branzida galopant, y poch se n'hi mancá que jo amarrantme en ma sorpresa á En Roch no 'l fes caure.

Al cap d'una hora escassa eram á una pujada suau d'Usay y 'l paisatge havia cambiat enterament. — Ja no 's veyan aquells canamars, aquellas altas fasoleras, aquellas llegúms y verduras de tot genre del pla de Banyolas, que cubrexen enterament la terra, salvadas las clarianas indispensables pera camins y llochs de pas. Ja no veyam aquelles barraquetas amagadas entre la verdor, y en una de las que s'hi arriba á guanyar la vida per' ell y sa familia un home, aprofitant saltets d'aygua pera esmolar ganibets, é instruments de pagés, ó pera guardar y aconduhir lo cánam, qual major part s'axuga après en l'estenedor comú. Haviam també perdut poch á poch de veure la vila, y sòls un tros d'estany, que de tant en tant oviravam, permetia completar dins nostra imaginació Banyolas ab tots sòs atractius.

En Roch solia botzinarme perque no estava jo gayre quiet: pero no tenia mès que una engruna de rahò, puix, en substancia, tòt lo que jo feya era mirarm' á l'Agneta pel cim de sa espallla mes baxa. D'aytal culpa (si culpa la judica la severitat d'algú) n'era responsable no sòls lo plaher de contemplar la gentilesa de la noyeta balandrejantse sobre la mula, mès la pòr que tenia jo de que pogués caure. — Pero, parlant d'axó, ja m'oblidava del paisatge. He dit que aquest havia completament variat, y còm no penso dir res que provarse no 's puga, vaig á provárvos' ho.

Teniam marginadas de bosch á cada costat de camí que atraves-

sarem durant més de mitja hora , y lluny ohiam l' apagat ressó d' alguna esquella ó esquellarinch , que 'm feya pensar , còm es natural , ab lo remat d' En Vicens. Era la primera volta després de dos anys que dexava la companyia d' aquest pera més d' algunas horas , y deya jo entre mí :

— A l' hora d' ara ja deu comensar á traure fora las ovellas : ja 'l Moriscot li deu estar fent festas.

Passat lo bosch , travessarem uns llocs de garrigas y migradas vinyas y alguna pobra olivera , sens altra importancia que la de fer-me pensar : «¿ Còm pot aquella ó l' altra caseta mantenirse en terras tant migradas y pobres? » Empero aquesta estranyesa diu que s' ocorra á tants , vianant per terras catalanas , que ja tantost no es tal estranyesa.

Haviam , còm he dit , passat lo terme d' Usay y algun altre poble (qual nom no tinch present) y arrivarem al de Serinyá , segons clarament nos ho indicaren alguns guixaters blanchs de cap á peus , que anavan renyant á llurs respectius matxos d' un sol esquellarinch , ab són sach atravessat damunt l' esquena , són cap miòch , són roncamment especial á cada branzida de cos , y 'ls cops de bastons ab que llurs amos acompanyavan l' «arri fort, arri negre, arri flamant,» etc.

Tirarem á la drete , y devallarem al marge del Fluviá. — L' espectacle que 's veu en aquella part de la conca que fa 'l riu es trist y bonich ensemps. — Per tots aquells margenars , prats y sorreigs hi pastoran bèn segur milers de caps de bestiar cada dia. Mès ay ! que axó no equival de molt á la meytat de lo que llevaria aquella terra si fos cultiva. Aquesta es la part trista y llastimosa. — En quant á la boniquesa , es sobre tota ponderació per aquell que sia aficionat á espectacles sens límits determinats. Una colla d' alts y baxos de poca elevació , prop del pedreguet , vorejan lo riu que 's tors còm una serp en ondulacions las més suaus y bellas ; la balca y algunas canyas á claps , que s' inclinan còm pera besar agraphadas á l' aygua que las alimenta ; la corrent d' aquesta , que ja 's partex en fonts al passar per damunt las resclosas ; ja llepa los rodons marges de las illetas del riu ; ja s' enfonza saltant y escumejant y torna á exir més tart blanca y mansa còm si estigués rendida de la cayguda ; la calma , en

fi, que 's respira sobre tòt per la banda esquerra, que tè nom de Salida, calma després de la qual lo cor se sent disposat á las bonas obras;—m' encisaren de tal manera, que no poguí resistir la tentació de demanar á n' En Roch que 'ns aturassem un xich en aquell lloch delitós.

— Déxat d' aturaments — me respongué. — Es tart y vol ploure, y 'l vent cada vegada fibla mès. Dèu fassa que 'l senyor rector de la Mare de Dèu del Mont no haja de regirar tòts sòs calaxos pera mudarnos roba. Sort será, si de cas, qu' estudiàrem gramática plegats, que si no...

— ¡ Vaja oncle ! — suplicá l' Agneta, que fins llavors no havia dit quasi bè res, sens dupte pera que quant demanás quelcòm li fos otorgat. — Asseyemnos un ratet sòta l' ombra d' aquell atx !...

— ¿ Quin fatx ? — preguntá En Roch, girantse á grat scient de l' endret oposat.

— Aquell, aquell ; — insistí la noya, saltant de la mula y dirigints' hi.

En Roch, encara que indicá clarament la tentació que li dava tant bonich seti, reprengué á sa neboda perquè havia descavalcat ; pero després d' haber botzinat un moment, ell matex, còm qui no se n' adóna, baxá de l' euga. Jo feu lo matex. En Tiá prengué las bestias per las duas cordas que 'ls hi aná desentrotllant, y seguí á n' En Roch rient y mirantm' á mí, que també havia de fer greus esforços de flaqueza, pera no esclatar de riure.

Sòta del fatx estiguerem cosa d' un quart, comensant á escrostonar lo pa de marlets, fins que restá sens aquestos, menjant' hi algun tallot de llangonissa, alguna vellana, y traguejant' hi algunas bonas tiradas de vi.

Després tornarem á emprendre la marxa. En Tiá passá 'l riu per las passeras, y xiulá als animals, que s' abeuraren. — Pujarem per aquellias pendents desiguals y cobertas de boscuria, cap á Dosquers. Havent passat per devant de ca 'n Marifont y d' un dels molins d' En Riera, camps á través arrivarem á Mayá, y ja des d' allí la capella de la Mare de Dèu del Mònt no semblava un dau, còm des de casa, sinó que 's veyá esser un edifici, encara que aparentment molt petit.

Empero mos ulls, fins còm los de cap gat, hi oviraren ja una obertura (qu' era 'l gran balcó) y axis ho fiu notar á l' Agneta, que ho vejé mès ab lo desitx qu' ab la mirada.

Haviam fetas duas horas y mitja llargas de camí, ço es, estavam á mès de la meytat del que hi havia des de casa á la de la Mare de tòts.

En Roch aná á visitar á un sèu amich, En Tiá romangué á un costat del carrer de Besalú, guardant lo bestiar, al que posá 'ls morralets de grana, y l' Agneta y jo 'ns separarem un poch á visitar la població. Es aquesta, ó era en mès bons temps, de unas duas centas ánimas, lo que vol dir que 'l barber era cirurgia, que 'l mestre era secretari de l' Ajuntament, y que 'l fuster més de quatre parells de vegadas feya de mestre de casas petites y rónegas, còm son las de Mayá: Las únicas casas bonas d' est poble (d' En Sans, de N' Hospital y ben segur cap mès) eran masías.

Per més que no sia cosa qu' interessi mólt al còs de la historia, dech fèr menció d' una galtada y d' una còssa que doní á un dels quatre ó cinch xicotets que vingueren á fernos llengotas. Si haguessen estat dirigidas á mí sol haguera menyspreat á la brivalla, pero l' Agneta se 'n donava mal y axó 'm fou insufrible. — Afortunadament lo baylet que tastá la mèva ma y mòn peu no debia viure ab fums de sant, perquè fins las donas digueren: « á mitx! massa poch! etc. » A bé que si he de dirvos la veritat, las donas digueren axó, després de mirarse las angelicals fesomías de ma mestresseta.

Sia del dit lo que 's vulla, lo fet es que havent En Roch complert ab l' amiatat, y havent nostres animals complert ab lo ventre, tornarem á empendre nostre via, saludats per l' amich del vell junt ab sa esposa, qu' exiren á despedirnos des de 'l terradet. .

Seguirem, deya, nostre viatge montanya amont, y aquí sí que renunció á darvos ni la mès xica ideya dels llochs que atravessarem, un cop passat Segaró, qu' es á tres quartets de Mayá, y vist de Dosquers estánt, semblava trobarse á la falda de la matexa montanya de la Mare de Dèu. — Passadas las masoberías de ca 'n Nogué (qu' es un dels mes ensisadors casals que pot inmaginar la fantasia, ab sas galerías enrotllant la casa gran, respectable y riallera, com un home honrat de vuytant' anys, ab sos safreigs plens de pexos vermells, y

ab sòs jardins primaverals) voltejarem á la dreta, y costejarem l' espadada montanya que primer se troba, després d' haver baxat dels animals, als qui aná menant En Tiá, fent una torta bastant llarga. — Nosaltres seguirem pèl dret y mès d' una y de duas voltas me recordo jo que vaig fingir cansarme, á fi de qu' En Roch no volgués fer los estrems de flaquesa á que sa mania d' insultar l' edat lo portava. — Encara 'm sembla que veig á l' Agneta bojejant com una cabra, y eczagerant los salts que dava á despit de sòn oncle qui s' agafava 'la testa ab duas mans y se l' apretava, ajupintse, amenassant y fins tirant algun còdol á la noya y barbotejant:

— Será la primera y la darrera vegada!... No, no: jo no he nascut pera tractar ab canallota com aquesta!

Encara estich mirant la creu de terme que, un cop salvat lo cim, trobarem á la primera reblinconada; sí: la veig de ferro rovellat damunt d' una tosca columna de pedra; encara 'm sembla dirhi lo « crech en un Dèu » que hi resarem, y las galtas se 'm mullan d' enterniment y ditxa al recordarho! Devant mèu passen com estranyas ombres las que formavan roures, alzinass, pins y matas alsant las rames al cel ó estenentlas en las pendents de las timbas y precipicis; encara sento las móltas advertencias y una qu' altra clatellada que 'm dava En Roch quant m' abocava en llochs massa perillosos! Oh! si no heu feta may cap romeria ab un vell, feula que no sabeu qué cosa es divertirse y xalarse!

Crech havervos dit que m' es imposible darvos á formar un concepte del paisatge, y si no us ho só indicat, lo qu' es ara us ho dich formalissimament. — Renuncio á descriur' us las mil reblinconadas que fèrem per aquells camins de quatre, de tres y fins de dos pams d' amplària, al passar los quals En Roch nos repetia: — No guayteu als costats!...

Per fi poguerem tornar á cavalcar per espay de una mitja hora. Jo m' embadalia com un noy de catorz' anys qu' era, al veure la seguretat ab que l' Agneta desafiava y vencia 'l perill, dexant anar la brida y picant de mans pera mostrar fermesa y valentia.

— Jesus, Maria, Joseph! Aquesta bordegassa es folla, ben folla! — deya En Roch clavantme un cop de peu sens adonarsen, mentre jo aplaudia á la noya de part darrera d' ell.

En lo fons de la baxada la terra estava molt humida y haguérem, tant si vols com si no vols, de tornar á baxar de caball... vull dir de mula y d' euga.

Un cop al cap de vall, no he vist ni conto veure en tota ma vida una cosa tant imponent com la singlera que s' oferí á nostres ulls, ni res que 'm fassa més basarda que dos traginers que muntats en llurs matxos, carregats de rojas penjarellas, á l' estil de las donas anavan devallantla xiulant y bromejant. Tòt es la costúm; pero hi ha costums que impossible apar que l' home arriui may á adquirirlas. He pensat moltes vegadas que aquest ditxo de « tòt es la costúm » podria més sovint que plou canbiarse pèl de « tòt es la necessitat. »

A mitjan pujada, després del clot, sentírem tocar la campana del convent fora de Besalú, que anunciava la missa, y al cap d' uns deu minuts nos trobavam ja agenollats en la bonica nau de l' esglesia.

Era aquesta un bell edifici, no tant gran de molt com lo monestir de Banyolas, mes pèl meu gust més bonich encara. L' esglesia era xica, pero molt solemne ab sa moltes llántias presididas pèl salomó, ab sós antichs retaulas en los altars. La gran llástima, segons me digué més tart l' amo Ramon, era l' esser tant allunyada. — Digué la missa lo matex Pare Prior del monestir de la vila, (anomenat, si mal no recordo, D. Melció de Rocabruna), que s' hi esqueya.

Ohida que tingerem la missa, donarem la darrera empenta vers lo santuari, que feya molta estona haviam perdut de veure.

Cosas ensisadoras se veuhen, pero no més que la que 'ns enbadalí mitja hora avans d' arribar á la capella. Una broma baxa reposava més avall de l' edifici (que jo 'm feya creus de que fos tant gran) lluhint ab los variats colors de l' arch de Sant Martí, als raigs de sol que queyan damunt d' ella. Tòts nos aturarem á l' hora, prosternats devant tant preciosa mostra del poder, de la divinal Sabiduría.

Prosseguirem nostra ruta montanya amont sempre. Per darrera volta se 'ns amagá breus moments lo Santuari, més després que 'l tornaren á entreguardar, ja no se 'ns ocultá pus á la vista. Jo la n' apartava y m' aclucava d' ulls pensant:

— ¡Sembla mentida que tant gran casal sia tant menut vist de lluny!

Entre tant En Tià s' havia enfonzada molt la barretina vermella, caminava ab las mans á las botxacas de las calsas, y 's girava de tant en tant á n' En Roch y li deya:

— Ja us dich, Roch, que un hivern sense foch no 'm plauria gota tastarlo per aquestas terras. Fa mès frescor que l' altra vegada que hi vinguí ab l' amo Ramon.

— Sempre has d' esser baliga-balaga — contestava 'l vell ab algun esgarriament de fret. — ¿No veus la molta llenya que hi ha per assí?

— A menys que fos cego! ¡Ira del diable si n' hi veig!

L' ayre, efectivament, com un tel de canya, tallava la cara y sobre tot los llabis. En Roch se posá sòn gambeto, l' Agneta sas mitenas y un atapahit mocador al coll. En Tià la manta y jo món capot.

Per fi arrivarem al cap de mont de la montanya. Lo fret havia anat cresquent á cada pas: jo 'm sentia 'ls peus enarcats.

— Ja hi som, gracias al sant nom de Jesús! — digué 'N Roch. Y, encara no acabava d' espresar la sua satisfacció, acompanyada d' un gran sospir, que un parell de gossos, migrat l' un y bastant corpulent l' altre, exiren á lladrarnos, des de la muralleta.

— Ey, Turch!... calla, Esquirol! — los cridá una veu de dona: y 'ls cans cessaren en llurs crits, retirantse y rondinant de bax en bax.

Lo senyor Rector de la Mare de Déu del Mònt estava desde l' exida que sobre-surtia damunt la porta de la casa, mirant ab una ullera. Jo m' estranyí que 'l fret lo dexás estar quiet d' aquella manera, pero torní á pensar lo que al veure 'ls traguers: «tòt es la costúm ó la necessitat.» — Lo tal capellá, qu' era alt y gros com un Sant Pau, tenia una figura, encara que gens repulsiva, molt socarrona, gracias (ó millor *desgracias*) á la mala conformitat de sòs ulls que 'l feyan mirar malament, á l' espés cabell roig de sa perruca, y sobre tòt á sa veu ronca y baxa.

— Bon dia, reverent! — li cridá En Roch. — Lo capellá 'ns apunta l' ullera y després nos feu un saludo, dexant estar aquella damunt la brana. Se posá las mans als dos costats de la boca pera recullir bè la veu y 'ns cridá:

— Ben vinguts!

— Ben trobat; — li respongué 'N Roch.

Al entrant de la porta, després del rastillo, Mossen Bernat exí á rebrens trayentse la barretineta negra, lo que prova que 'l capellá era ben criat.

Entrats á la casa, y menats á la cort nostres animals, lo Senyor Rector :

— Magdalena ! — cridá á una majordona — fes una bona llar y amanex pa y beure; y tu, Sist, — prosseguí dirigintse á l' escolá, xicot danerit, que tenia un parell d' anys més que jo; — ves á dir á tòñ pare qu' encenga 'ls dos ciris del camaril, á més dels altres de rúbrica.

— No hi es, Mossen Bernat; — respongué 'l bordegás, gratantse 'l cap y mirantnos.

— Donchs encenlos tu matex ab cuydado, eh!

L' escolá se n' aná á cumplir y 'l capellá torná á dir, dirigintse á nosaltres:

— Bè, bè, banyolins, bè: passem, passem al menjador.

— No 't molestis, reverent! opiná 'N Roch, alsant la veu perquè 'l pobre capellá era poch ó molt sòrt.

— ¿ Son nebots tèus? — diguè Mossen Bernat acostántseli á l' orella.

— No; — contestá En Roch, axecant mès la veu. — La una es filla d' En Ramon, y l' altre es un minyó que 'ns arreplegarem fa cosa de dos anys.

— Ah, ja! — fèu lo capellá prenguent un polvo y oferint la capsa á n' En Roch que acceptá.

Entre tant lo foch comensava ja á carriquejar qu' era una delicia. Nos hi atansarem, nos escalfarem bè de mans y peus, remullarem la gola ab ayguardent y aygua, y comparegué l' escolá dientnos que 'ls llums estavan ja amanits. Passarem á la capella de [forma rectangular ab tres altars y molts trossos de paret cuberts per ex-votos, figuras de cera, quadros, y un barco penjant del sostre. Allí donarem gracias á la Verge per nostra bona arribada. Mentr' estavam resant, Mossen Bernat s' alsá y En Roch, coneguent l' intent que duya lo bon clergue al dexarnos, ço es, anar á encarregar á la cuynera algun plat mès que lo regular, lo seguí, y :

— Cuydado ab que fassas cap éstraordinari — li digué. — Nosaltres portám vianda, que 'l mosso deu haver entregada ja á la majordona.

Quant haguérem resat, tornarem altra cop vora del foch. Increíble sembla que 'n lo mes de maig hi haja ningú qu' están hò, s' esescalfi !

VIII.

Nostra estada de dos dias (contant' hi 'l de l' arribada) á la Mare de Dèu del Mont puch dividirla pèls dos sentiments que tant influiren en ma sort. — Será precis, donchs, que 'n parli ab algun deteniment, á fi de que pugau entendre lo que mès tart vindrá, Dèu volent.

Després que haguérem dinat, còm á bons catalans, y feta una bona mitx-diada, lo senyor Rector y En Roch tingueren per prudent romandre á la taula á «ferlas correr». La majordona 'ls hi portá un platet ab granas de blat de moro y llovins y un joch de cartas nou. Tragueren ells sos respectius trossos de tabaco negre y capsas de polsar, ganivet y tot lo mester, y En Roch nos cridá á mí y l' Agneta :

— Conech — digué — qu' estau frisant per' assí. Ab axó, tú, Peret, digas á n' En Tiá que vinga.

— Aní á avisar al mosso (qu' estava ajudant á plumar lo pollastre á la majordona jova, cara-rodona y bastant passadora) y En Roch li digué, signantnos á mi y á la noya :

— Tingam bèn comte aqueixa tropa que no prengan mal per aqui fora.

— Sereu servit; — respongué 'l mosso — y aná seguintnos á l' Agneta y á mí, que axís que 'N Roch no 'ns vegé, arrencarem correguda.

Exírem per la part de darrera del edifici, travessant dos ó tres passadissos, una especie de corral, y més enllá una casa mitx enrunada en forma de torre que debia haver sigut la primitiva capella, y un de quals finestrals fou lo primer qu' ovirarem á la vinguda. — Jo m' entretinguí á llegir, es á dir llegir, á confegir còm vaig saber duas ó tres inscripcions, ajudat de l' Agneta. — En Tiá nos esperava fora ja. — Axís que sortirem nos digué:

— No sabeu pas lo que us heu perdut! Un gran aucellás m' ha cuydat fregar la barretina! Conto que debia esser algun falcó.

Dit axò, continuá contant un cas, que jo no 'm vaig escoltar, impresionat ab la sublimitat de l' espectacle que tenia devant dels ulls.

A nostres peus y cara per cara tot eran rocas y penyalars alts y baxos damunt d' una terra pedregosa. Per l' endret en que 'ns trobavam veyam territori de quatre distints bisbats: més tart vegerem lo de altres tres. — L' ayre fresch, á que anavama vesantnos poch á poch, no 'l sentiam de molt tant fret. — Al pensar en aquells moments lo cap se 'm perturba: tantas son las cosas que voldria dirvos! — Las casas nos semblavan borrallons de neu un xich grossos des de tant inmensa alsària, y 'ls pobles no ocupavan més enllá d' uns pochos pams. — Tòt l' Ampurdá (fixeus' hi bè) tòt l' Ampurdá s' estenia devall nostre, formant una planúria en que 'ls ulls s' hi perdian: la vila d' Olot s' ovirava lluny còm si fos una tira de pedra en ganxada á la montanya; Besalú era més prop, pero ni sisquera apreciarse podian las casas. Lladó, Cassá, Navata y tots los pobles un poch importants eran blancas ombras; res. — Jo 'm sentia indigne de viure 'n mitx de tanta grandesa; ¡qué tal deuen fer los homes grans!... — A ma dreta formava la montanya una gran fondalada y, entre un vel de calija de part d' allá, mòs fins ulls distinguiren un poble de França qual nom no tinch present.

Jo 'm penjava al coll d' En Tiá de tant alegre, y queya y 'm tornava á axecar, sens espolsarme la roba. Lo pobre mosso també se sentia embadalit. Tenia los ulls clavats en un punt y jo li diguí:

— ¿ Qué guaytas ?

— Banyolas — me respongué inmóvil.

Al sentir axó , l' Agneta y jo 'ns hi acostarem y li preguntarem al plegat :

— ¿ Hont es ?

— ¿ Veyeu aquella cosa que llú ?

— Sí.

— Ahont mirau ?

— Assí devant.

— No , homes de Dèu , no. Axó es lo Fluviá : á ma dreta heu de guaytar. Poseuse darrera meu y seguiu la direcció de món bras.

Cumplirem, y après d' una gran estona d' aclucar molt un ull y badar l' altre moltíssim , ovirarem l' endret qu' En Tiá apuntava.

— Ara , ara ! — esclamá jo.

L' Agneta estava , com vos sò dit , darrera meu y jo sentia la suau alenada de sa boca que m' estremia.

— Ja la tinch també ; — digué ab entusiasme.

Lo mosso girá 'l cap pera cerciorarse de que guaytavam hont deviam , y :

— Alló que blanqueja — digué — es l' Estany.

— ¿ No te 'n burlas pas ? — preguntí jo.

— ¿ No 'ns enganyas pas ? — digué l' Agneta ensemps.

— No , no ; — respongué 'N Tiá.

A mí m' aparexia impossible que lo que no feya més mostra que duas mans ajuntadas per las puntas dels dits , pogués esser aquell estany en que jo hi havia nadat moltes vegadas , sens forsas per avarar-lo pel lloch més estret.

Aprés de bèn mirada Banyolas , repetirem una , duas , deu , cent voltas l' ullada general al tòt , rebent cada cop nous motius de preguntas y admiració. — Los boschs semblavan munts de ramatge cubrint trossets de terra : las montanyas escalonadas sòta nostre , se destacavan ab l' importancia de turons ó fitas y res pus , en quant á l' alçaria. Los teulats d' algunas casas de prop , y sobre tòt d' una rajoleria al fons , alguna qu' altra vinya ó prat me feyan lo més pobríssim efecte : semblavan erols d' un jardí. — Jo m' entregirava á examinar lo gran santuari , y pensava :

— ¡ Aquí si que la gent deu esser devota! Si Dèu ha fet tot assó, com u ha fet, s' ha d' esser bon cristià encara que no 's vulla.

¡ Ab quin embriacament recordo tot alló! ab quin entusiasme donaria gracias al Senyor si m' hagués dada la de tenir un pinzell ab que pintarho! ¡ Com se rabejaria aquest en cada detall del riu Fluvia, qu' estich veient com una gran llenca d' argent viu, amagantse reaparesquent molt més lluny; y damunt aquella broma baxa, aquella transparent fumera avisadora de la fosca!... ¡ Com gojaria un divinal plaher, al dividir los pobles uns d' altres per la varietat de llurs terras!... Cada hu té sa riquesa, y Catalunya es rica á despit del giny del mal; Catalunya es la pàtria dels pagesos; es la patria del treball constant. — Mès no, no: millor es que negat me sia fer semblant miracle, puix hauria de prescindir d' *Ella*, d' aquella criatura vers qui m' arrastrava una indescriptible simpatia.

— ¡ Si 't fos germana! — pensava jo — Emperó tal pensa ja llavors, á catorz' anys, no 'm satisfeya. — No savia, no podia entendre qué cosa era aymar, y l' aymava sense dármen comte. — Llavors mon afecte nasqué, no me 'n cap dupte: aquell dia fou que caygué la sement en món cor, sement tant petita com vullau, pero en un cor com lo meu produhí ab poch més de tres anys fruyts massa abundosos. — Sò cert de que molts han de creure que la fantasia, mès que la recordansa, me portan á eczagerar... Qué hi farem...! Jo no tinch medis ab que obligarlos á créurem; jo sòls puch assegurar que al escriure las presents ratllas no somnio, y que pera cerciorarme de que no u faig, torno á llegir las paraulas escritas, medito y dich la veritat.

— Quant siam més grans, hem de tornar á venir! fa Peret?

— Sí, Agneta, sí: y En Tiá nos hi acompanyará com esta vegada.

— No, — digué l' Agneta — En Tiá llavors será casat y no s' estarà á casa. Lo pare li te promesa la masoberia de la Ca-nova, pera quant se mulleri ab la Justa.

Jo estigui mut y confós una llarga estona, pensant que si En Tiá 's casava, també 's casaria ella.

— Qué pensas? — me demaná, tot retornant al santuari.

— Penso, pubilla, — diguí — que no podrém tornar tampoch
mès aquí ni tú ni jo.

— Perqué?

— Perqué tú també 't casaràs!

— Y bè, qué hi fa que 'm casi? Per axó tú no 't mouràs de ca-
sa y sempre serém amichs.

A semblant carinyosa explicació ¿qui 's podia donar per ofés? Nin-
gú: pero En Tiá somrrigué maliciosament, y aquella mitja rialla 'm
destruí tòt lo bè que las paraulas de la donzella m' havian fet.

— Sí, — continuá aquesta, — si: mòn marit será bon minyó, tú
també ho ets; ab axó, fareu bona lliga. Encara que tú ets pobre...
Mès perqué ploras?

Efectivament: las llágrimas me saltavan dels ulls y m' arrivavan
á la boca; llágrimas dolsas empero, puix á catorz' anys no se 'n
ploran d' amargantas. En Tiá fèu còm qui no se n' adona y s' apar-
tà un poch, mentre la noya m' anava dient:

— Pobre Peret! Te sò dit qu' ets pobre! tè: béntam una bona
nata per havert' ho recordat.

Jo, rient y plorant ensemps, vaig cumplir sòn desitx ab una mica
menys de blanesa que aquella ab que 'm castigá lo jorn que sabeu
per la *qüestió dels petons*.

No era que 'm sapigués grèn l' haverme recordat qu' era pobre,
sinó que la mateixa tendror, la mateixa bondat ab que m' ho digué
'm feu venir á la memoria mòs pares, ma casa, mòn poble: tòt. Ha-
guí d' aturarme un instant pera no caure; després alsí 'ls ulls al cel
amarat de llum.

— Bah! bah!..., parlém d' un' altra cosa; — opiná 'N Tiá — los
homes no deuen plorar may; no 'n mancava d' altra!

Mentre deya axó, se passava sòn rústech dit pèls ulls, lo que prova
que l' home predica lo que no creu. — Després prosseguí pera
distráurem:

— Alsa, alsa: tirém un parell de rocas dalt-á-baix; tothom que
vè á est lloch ho fa... Aquesta, aquesta qu' es *braument* rodona y
y botirá forsa.

Aná pera móurela y aparentant que no podia (ficció que llavors
no compreguí, mès que ara la sé de cert) me digué: 31

— Ajúdam, Perich; y, si podem ferla sortir de lloch, d'aquí en avant te diré Pere. Apa; ajuda tú també, pubilleta, y si de cas logrem que... no, á tu no 't diré Agna, puix Agneta t' escau molt millor.

Secundárem lo projecte d' En Tiá, y á la primera branzida nostra, la pedra ja 's mogué. Veritat es que jo m' hi feya ab un esfors suprem, mossegantme 'l llabi de bax; més ab tòt, repetesch, que 'l bon mosso feu un pas de comedia, que m' es molt grat recordar.

Al darrera d'aquella, duas altrás pedras seguiren lo curs de la primera víctima, que 'n feya moltes á sòn pas, pegant uns salts com si fossen de goma elástica rostos avall, y aturantse al fons après d'haverse remenat una estona: més haguerm de parar en nostra operació y divertiment, á vista de duas donas que pujavan serra amont.

No feya un quart qu' eram retornats á l' hermita, que 'N Roch m' estava dient:

— ¡Cóm se conex qu' has fet de las tèvas!... ¡Estás tot brut y has plorat!... Enfutimat, més que enfutimat!...

Dich que no feya un quart d' axó, quant ohirem als dos cans de la Rectoria lladrar á n' algú, y jo, que, com sabeu, tenia molt bon sentit, sentí la veu d' una dona que deya:

— ¡Ey, totxos! que sòm gent de pau.

Aytal veu no m' era desconoguda, y sòn metall me produí una fonda conmoció. Instintivament vaig seguir al senyor Rector, que dexá las cartas giradas, y sortí á l' exida á veure quina gent era la qu' arriava. — Ovirarla, fer un xisclet, saltar los esgrahons de l' escala de tres en tres, y anármén á tirar als brasos d' una de las duas donas, la més vella, fou obra ecsecutada ab més llestesa qu' he tingut en contarho.

— ¡Susagna, Susagna!... ¿No 'm conexeu?

Ellá al primer cop d' ull restá sorpresa y duptant, pero com estava enterada de ma sort posterior á la fuyta de Sors, prest me reconegué y no cal explicar lo com. Que l' espliqui en compte de mí, la mare més carinyosa, més enamorada de sòn fill. — L' altra dona, que la acompañava, era la sèva neboda; noya d' uns divuyt anys morenetta, de mirada espiritual y ben proporcionada.

— ¿Qui t' havia de fer per aquí? — me digué aquella.

— ¿Qui 'us hi havia de fer á vos? — responguí, tornant á abraçarla.

Un cop arribàrem dalt, la neboda de la Susagna se retirà ab sòn cistell cap á la cuyna, tinguent entre la mèva *vehina* (sempre ho havia estat de món cor) y jo una escena en que mas preguntas se barrejavan ab las d' ella axis còm nostras recíprocas contestas. Li preguntí quins eran los masobers que 'ns havian substituït; si eran ó no bona gent; qué havia dit l' amo al véurem fora; y avans d' axó:

— ¿Qué tal vostra marit? — vaig demanarli.

— Mòlt bè, mòlt bè; per ço es qu' he vingut á fer una visita á la Verge; per la ditzosa manera ab que 's curá. Imaginat que ja tantost se li havia posada la gangrena, y pensavam que se li hauria de fer petar la cama (¡Deu me valga!) quant me parlaren d' un jove metge de Banyolas mòlt axerit que 's diu..

— ¿Monserdar?

— Just: ja 'l deus prou conèixer.

— Mòlt, mòlt: aneu seguint.

— Donchs... res: que ab un cop d' ull y un cop de llanseta 'n tingué prou.

Llavors si que vaig creure que 'l metge sempre havia tinguda la rahó en sas disputas ab En Roch.

— Y l' Àngel, Susagna? y 'l pobr' Àngel del mèu cor?

— ¿No u saps?

— Qué tinch de saber!

— S' es fet trompeter de soldats.

— Sí?

— Sí, pobre bordegás! Patia tant ab l' esbalotada de la sua mare, que tantost li aprovo.

— Y jo també.

— Diu que li donàren ja alguna creu en l' acció del Pontós, hont s' escaygué. A l' hora d' ara ja pot ser es....

— General?

— Si acás general de trompeters, puix ab tòt y l' haver feta una crescuda molt grossa, no e.... Veyam: pósat dret.

Jo obeí y ella continuá:

— Cá! axó plá qu' es tant alt com tú.

Aquí s' alsá també ella y posantme tres dits damunt del cap, y apres retirantne un, digué:

— ¡Se li manca ben bè dos travessos de dit!

— Donchs digueu que jo he crescut molt?

— ¡Borratxó d' aigua! Més que cap espàrgol.

— Sí, Susagna?

— Sí... PERE sí. ¡Ja, ja!... De segur que 't escauria encara mòlt més bè 'l trajo de militar que á l' Angel.

— Lo vegereu vestit?

— Vaya! Lo vegí á Girona un dia y 'm vingué á fer un saludo, còm si fos jo són capitá, ab un ayre tant serio que 'm feu esquexar de riure.

— ¡Ja, ja!...

— Es de la pell d' En Tireta. Y... ¿saps que anava tant brut? Donchs aquell dia era un mirall de netedat, ab són barretet de tres punxas, sa jupa tòta engalonada, sas calsas blavencas y sos botins. Mentre conversava ab mi... (ca! si es un plaga de la parroquia!) feya veure que ja tenia mostatxos y s' estirava 'l llabi.

— Axis, eh? — preguntí jo estiránmel.

— Just; pero no u feya ab tanta forsa còm tú, que t' has feta conexer mòlt la senyal.

— Y... ¿creyeu qu' á mí m' escauria bè lo trajo de...

— Si ho he dit, fill mèu, — me respongué formalisantse — me 'n desdich. Qui se 'n puga estar de provarho, que se n' estiga.

Dit axó y quelcom més, la Susagna se n' aná á visitar á la Mare de Dèu, y jo aní á contar la mia sort á l' Agneta, á l' oncle Roch y á tòts, de que n' hágueren grán satisfacció. — No es que vulla retraure la paga de serveys que sóls Dèu paga, més de segur que á ma alegransa degueren tía y neboda millor tracte del que sens jo hagueran rebut en lo santuari.

Cumplertas las respectivas devocions, vingué la nit y cada hu se n' aná á sa cambra. La destinada á mí era massa gran pera ocuparla jo sol. En Roch dormí á l' alcoba darrera d' unas cortinas de color de robell, mòlt bèn planxadas, y jo en un catre. Acabávam d' exir

de la llar y sentiam, al menys jo, molta fredor, á despit de la colxa y flassada que damunt tenia. Vaig arrodirme tant que sapiguí; ohí còm En Roch dava corda al rellotge, tot estossegant y encomanantse á Dèu, y còm se ficá al llit, després d' apagat lo llum.

Havia jo entrat ja en calor, mercé á mos eccelents abrigalls, quant En Roch me feu repetir bèn detalladament qui era aquell mèu company de poble anomenat Angel; y s' enfadava perquè jo no li havia fet conèixer. ¡Còm si m' hagués estat possible!

— Bè, bè: fésmen una bona descripció: un xicot qu' ha estat valent en la batalla del Pontós s' ho merex tòt.

Jo li diguí qu' era ros, blau d' ulls, bastant brut, pero qu' ara devia anar molt net, segons m' havia referit la Susagna: mès En Roch no 's doná per satisfet, me tractá de cap de totxo, m' engegá al diable y 's posá á dormir marmolant. Jo percurí fer lo matex, y vaig somniar que l' Agneta y l' Angel eran fills d' En Vicens y que 'm sè jo quantas mentidas mès, alegres per aquest estil.

L' endemá dematí partírem després d' haver ohit missa, dit una part de rosaris y comprat goigs, medallas y escapolaris.

La Susagna prometé venirme á veure á casa, ara que tenia bò 'l marit, posantme al coll una de las medalletas del santuari que may mès he jaquit, y he cuydat desllustrar á patons. — Lo senyor Rector me digué:

— Dèu te fassa un bón sant; — ab mòlt afecte quant li fiu l' amistat. L' aplegador qu' en aquell moment arrivava, ab sòn relliquiari enrexat al bras, nos doná bonas novas de casa; l' Agneta, que havia lligat mòlt ab la neboda de la Susagna, dita Francisca, se 'n despedí ab greu racansa; En Roch estrenyé per duas ó tres vegadas y ab abduas mans las de Mossen Bernat; vingué 'l mosso á anunciar que 'ls animals estavan á punt, y:

— Comensa á marxar, que ja t' atraparém: — digué 'N Roch — tòt seguit, seguit venim.

Beguerem l' últim glop y, repetint altra voltra 'ls despidos, que 's confonian, dominant sobre tòts ells l' « anem bè, bè » del capellá, dexarem lo santuari.

Al baxar montanya avall ¿ quantas vegadas hauriau girada la vista

enrera, si us haguesseu trobats en món lloch? De segur que ni la meytat de las que ho fiu jo.

Nostre viatge de retorn res té de particular. Passarem per la font de Falgás qu' es á una hora de l' Hermita y de qual aygua freda com un gel no se 'n pot beure sens « posarhi coxi » ço es, menjarhi quelcom avans; tornarem veure casa En Nogué, Mayá y tòt lo demés que sabeu (fent, com se suposa, rapapiejar á n' En Roch) y arrivarem á casa, després d' haber trobats á dos trets de ballesa d' ella á n' En Ramon y En Vicens, que vingueren á rébrenos y 'ns abraassen bons ab tota la joya imaginable.

IX.

Temps ha que só complerts quinz' anys. Tòt s' oferex á mòs ulls d' una manera bastant distinta de la ab que ho havia vist fins ara. Després de la romería, si m' entrego á las diversions y passatemps de nin, es més peraque la gent no suspiti malament de mí, que per expansió natural. M' empenyo en voler reflexionar, y no sé; y 'ls dias passen devant mòs ulls com fruyt que la ma no pot abastar. Sols en mitx dels boschs y camps, rodejat de las ovellas, seyent al costat del bon pastor y ohint de sos llabis acertats y profitosos consells, la malencolia 'm fuig; la malencolia, produhida no solzament per un amor, á cada nou ensopéch del seny, més amarrat al cor, més també pels mals generals que conech y 'm fan conexe 'ls altres. — L' estat de nostra política es un conjunt d' iniquitats y ximpleras, que cada vegada enardexen més las sangs dels bons patricis. Fins En

Roch diu tòt sovint que : « Axó no es alló »; de tal manera s' insulta hora per hora la calma , la bonhomía , la tolerancia de la nació , que crech què si mès tart no fos vinguda nostra gloriosa guerra de l' INDEPENDENCIA , nostres darrers esbatechs d' agonia hagueran servit per' esgardifarnos uns als altres , per' aclarir d' un cop lo que valia mès ; si 'l desgavell del Rey ó 'l del Poble ; si 'l bras ó tòt lo cos. — Resultat d' axó y altrás causas inevitables , la miseria anava ferint fins las casas mès fortas. A la mèva s' havia hagut de comprar altre parol mès capás en que coure la vianda pera la pobressalla. S' havia dut mès d' un cop S. Martiriá á l' estany y las deus no tornavan. Mòls dematins semblava que tòt se n' havia d' anar ab aygua , y tòts los vespres se n' anava tòt ab desconhort y desesper. Axó era causa de que á Banyolas las diferencias entre *Rodons* y *Cayruts* fossen mès temibles , puix la pitjor causa del malestar de las familias y de llurs divisions interiors y exteriors es la miseria , la falla d' aliments acompañada sempre de novas necessitats. Mès de dos desafios y d' un assassinat havian hagut de plorar-se ab poch temps. En Vicens s' entristia , arrivant á témer per la vida de l' amo Ramon y d' En Roch , y , còm naturalment me veyá inclinat al partit d' ells , y á mi 'm tractava ja tothom de casa no de *Perich*, sino de *Pere*;—cregué arribada l'ocasió de cumpirme la promesa referent á la sua historia , car estas, essent bonas, tenen la ventatja , entre moltas de cansar poch é instruhir forsa. Ademés jo 'l sorprenguí una festa dient á En Ramon :

— Puch morir-me d' un dia á l' altre, y bo será dexar bèn arretgladas mas pocas cosas. — Era un dia nuvolós y jo m' estava á món aposento , entretinguent-me á escriure lletrassas groxudas , y mòlt resseguidas. Instintivament anava omplint la plana ab un sol mot : Agneta.

Mon pare Vicens entrá y 'm digué :

— Avuy fa un bon dia per' escoltar cosas un xich fortas ; ¿ no 't sembla ? Lo temps emplujat sembla fet esprès pera que 'ls vells descapdellin sa memoria.

— ¿ Qué voley dir ? — preguntí jo , axugant la ploma.

— Res , res ; que si volias escoltar quatre cosas de la mèva vida...

— Si , si ; — responguí jo , ficant en lo tinter de terrissa la plo-
ma que conservava encara als dits.

— Dexémmos , donchs , de prefacis llarchs y anem á ella. Te la
vull contar per duas rahons , entre moltes , y son ; pera que apren-
gas á estimar bè , ja que á mi m' estimas , la casa hont menjas lo pa ;
y segonament , perque d' ella 'n tregas un conexement del cor dels
homes que 't servesca d' esperiencia tota ta vida. Compassió ¿ m' en-
tens ? no aborriment , que hi ha en ella moltes espinas y tú tens en-
cara la pell molt fina y delicada ! Lo mal , un cop fet , ja es fet y
ab tú seria pitjor que ab altri , perquè bè prou que tens en tòs prop-
is mals lo que , si no enmatzina , amarga molt las horas de ta eczis-
tencia.

Aqui En Vicens fèu un moment de pausa , y còm jo li assegurás
que res havia de témer , digué ell ab lo llenguatje figurat que solia :

— Jo no voldria ferte desgraciat en cap preu , ni voldria que de
l' haver satisfeta ta curiositat y dat esbarjo á món esperit , hagués de
penadirmen tota la vida : lo sembrar costa poch , lo que costa molt
es segar , batre , fer farina y pa. — ¿ No gosas contradirme ? ¿ Vols
ab tòn comportament provarme no 't manca judici ? ¿ M' enganyas ,
sí ó no ?

— Pare , — responguí — crech que no us enganyo perque no us
he enganyat may.

— Axó ja podria esser una rahó ; pero dius may ? Y ahir nit
quant , imitant á l' Angel , me deyas que no tenias són ab los ulls
cluchs ?

— Bè , axó no son enganyis , agafeuho còm vullau.

— Resa un pare-nostre — me digué 'l vell , passat un moment
y ab solemnitat — resa , á fi de que Nostre Senyor me perdoni , si
acas faig mal.

Obehí , se passá ell la ma pèl front , arronsá las cellas en bax
y comensá la narració en los següents termes :

— Al poble de Batet , distant de Santa Pau molt poch , vivia á fins
de la passada centúria y comens de la que corra , un pagès qui , en-
cara que poch ò molt endarrerit per rahons que prest entendrás , dis-
frutava d' una sort envejable en més d' un concepte , sort que aná

minvant , fins á restar perduda l' aygua y lo qu' es pitjor la deu ,
còm succehex vuy dia. Aquest pagés s' anomenava Martí Fosch y
era... ja ho sabrás més tart. — Tenia mon pa... vull dir En Martí ,
un germá estudiant qui , atesa sa aparent vocació , obtenia y gaudia
lo benefici de Sant Cipriá de la comunitat de preberes en la vila
d' Olot. Dit estudiant era un xicot còm no 'n corran gayres de més
ben tallats : tant que , segons se diu , las noyas axis que hi comen-
savan á veure 's planyian de que 'N Pons (axis s' anomenava) tirás
per capellá , y la prova es que pèl poble ha passat á dicho : «Si ets
guapo còm En Pons no vullas fer sermons». — Mès no cregas que
aquest adagi s' haja tret per sola la guapesa d' aquell estudiant , no :
s' aplica avuy per avuy als qui no consultan fredament al mirall que
'ls hi diga : «teniu bellas fesomías» ans de consultar al cor que 'ls
hi ha de dir : «teniu bona vocació pera l' estat esglesíastich». — En
Pons era un galán minyó , còm t' he dit , y si es que tenia una gus-
pira de vocació pera capellá , bèn prest fou apagada , còm sentirás.
— No atenent á son estat , y resignantse á la general mormulació ,
tractava una minyona de la dita vila d' Olot , qual noya habitava en
lo matex carrer qu' ell y prop de la casa benefícial per ell gaudida.
La donzella que , còm tantas , era una caragirada del diable , escol-
tava á l' estudiant per sa bona figura , més tambe tenia de molt temps
amistat y... vaja : ¿m' entens?

— Prou : amoretas ; — observí baxant los ulls , rient.

— Ah balitre!... amoretas , sí , ab un tal Vilajuich de la matexa
vila. — Tòt lo que l' estudiant Pons tenia de gentil , tenia aquell de
lleig : l' estudiant era alt , ben fornit , ab un cap que ni tornejat , l' al-
tre petitó , magre y... molt desigual d' espatllas , molt oncle Roch ,
pero era riquíssim. Esta darrera condició , esta font perpétua de mals
casoris , era la que feya abusar de gelosia á l' estudiant Pons ; axis
fou que un cap-vespre , en que són germá Martí s' esqueya á Olot ,
se posá ab ell á l' aguayt des de la casa de són benefici , segur de
que 'N Vilajuich comparexeria , còm totes las vespradas , á feste-
jar la minyona. Se col·locaren abdós á la finestra que dona al carrer ,
y 'l rival no 's fèu esperar molta estona. Axis còm també acostuma-
va , no vingué ell tòt sol á la cita , més seguit d' una colla de com-

pany. Un d'estos se separà dels altres, la porta de casa la donzella s'obrí, y En Vilajuich y són companyó entraren. Al cap de breus moments En Pons y En Martí, armats ab fusells, oviraren pèl jardí de casa la noya, á esta, qu' en mitx dels dos minyons bromejava. Bè distingiren los cassadors per sa petitesa, la pessa de cassa qu' ells volian, emperó la temensa de danyar á la xicota detenia llurs febrosas mans. Per més d' una y de duas vegadas En Martí hagué de contenir lo bras de son germá Pons.

— ¿Y còm es que 'l germá ajudás...

— Cosa horrible que no puch explicártela porque 's tracta de.... diferencias de familia, renyinas de partit... ¿qué vols que 't diga? Déxam anar seguint, ja que ab tant gust è interés m' escoltas. — Pogué á la fi més l' esperit de venjansa que la prudencia, y En Pons dispará són fusell, á l' acte qu' En Vilajuich era un poch apartat de sa aymía; y, fet tant horrible atentat (que per voler de Dèu produhí sòls esglay) devallaren los dos germans á l' hort de la casa, y á cuyta-corrent exiren de la població, travessant lo riu Fluviá y saltant las hortas de fora la vila. Un mosso los esperava ab dos cavalls: muntaren est y l' estudiant l' un, y En Martí l' altre y, á tota brida, arrivaren á Batet sens obrir cap d' ells en tòt lo camí la boca, fora 'l mosso que, sens dupte inspirat per la fosca, taratlejava á raps lo *Compte l' Arnau* ab veu feréstega.

Emperó En Vilajuich y sa colla, que bè presumiren, si es que no vegeren, la causa d' aquell atentat, perseguiren als dos germans furients còm una tramontanada, disparant de rabia sas carrabinas á las socas dels arbres.

— ¿També 'n duyan ells de carrabinas?

— Sí, Pere, sí: que en aquell temps tant miserable y calamitós no hi havia home que no portás armas pera defensarse y ofendre, si convingués. — Ja que no en altrás cosas, l' amor á la justicia m' obliga á donar respecte á n' axó, grans mercés al senyor rey Felip V, qui ab rigurosas penas privá un abús tant pernicios.

— ¿Y 'ls d' En Vilajuich no alcansaren als germans Fosch, no fa, pare?

— No, fill mèu: aquella nit no vingueren á mans uns d' altres.

Fadigats los perseguidors, retirárense á casa llur, no sens jurar odi etern á n' En Pons y En Martí. D' aquí nasqué lo malversament de sang y bèns de fortuna, que aytal es sempre lo fruyt de lluytas de familias. — Previngut En Vilajuich ab molts mès companys, d' aquell cap-vespre en avant cercá sols y ab febrós anhel ocasions de venjansa.

— Y las trobá ?

— Ara ho vas á saber. — Averiguant un dia En Pons, que son contrari pensava exir d' Olot per' anar en sa busca, pujá al bell cim de Calvó ab altres camaradas, y, amagat ab estos tras unas parets, esperá desde la matinada. Temia havers' enganyat, y á punt era ja de retirarse, quant vegè venir En Vilajuich ab sa quadrilla. Era una diada boyrosa y molt humida, de modo que uns y altres se veyan precisats á dur sota 'ls capots llurs armaments. Quant En Pons tingué á distancia proporcionada 'ls perseguidors, los fèu tant dreta descárrega que 'n quedaren tres revolcantse pèl llot. ¡ Tres creus s' si encontran encara vuy dia que contan al vianant tant espantable acció y l' obligan á resar tres pare-nostres !...

— ¿ Morí En Vilajuich ?

— No, fill, no. D' una part mès haguera valgut : d' altre cantó fora estada una gran desgracia.

— ¿ Còm s' entén ?

— Ves ohint, y ho entendrás. — Un tal Planacona, tal volta per haver rebut algun agravi dels Fosch, s' havia fet partidari d' En Vilajuich, partidari temible, puix era vehí del contrari sèu. No cal dirte per tant, qu' á la casa d' En Martí ni una finestra, ni un forat per hont passar pogués lo cos d' un nin romangué sens enrexar.

Axís las cosas (y dexo altres detalls còm los d' haver possehidas molta mès gent y armas, que pots presumir) una vetlla 't comparex á la porta de ca 'N Martí l' hereu de dit Planacona ; tusta, y sapigut qui era, baxaren tres homes previnguts á obrirlo : mès ell al véurels en semblant disposició, los diu mitx-burlant :

— Companys : las destrals d' assí en avant servirán sols pera la llenya y pera la cassera las escopetas. Dèu nos dó santa pau. ¿ Hi es vostr' amo ?

— Es dalt ; — li respongueren tencant la porta.

— Ja, ja! — fèu ell ab una rialla burladora — ¿ heu ben tencada y barrada la porta?... acompanyeum' hi, que jo sol podria cometre molts atentats.

Los mossos no fèren cabal de l' ayre de burla ab que parlá l' hereu, y l' acompanyaren á la cambra d' En Martí, hont est s' estava entretinguent.

— Ola, noy! — digué 'N Martí al veure 'l jove hoste; y signant á hu dels mossos, dit Capa, que 's quedás al pas de la porta: — ¿ Quin bon vent te du? — prosseguí.

— Ja podeu dirho qu' es bó! — contestá l' hereu. — Mòn pare m' envia pera que 'us fassa present qu' en són cor y en lo d' En Vilajuich, á qui fins ara es estat fael, está lo desitx de que no gastèm pus nostras forsas ab vanas renyinas, en las que hi pert qui mès hi guanya.

— Veig que aprofitas bè los vint y cinch anys que tens, Anselm; — respongué 'N Martí — ab lo matex estich. Parla: quinas condicions...

— Cap absolutament, — digué n' Anselm, — sino la de que prengau est conill en prova d' aveniment y amistat.

— Lo prenc, noy; — parlá En Martí acceptant l' oferessa — y t' asseguro qu' encara que mori demá aquest animal, món ressentiment haurá mort moltes horas avans qu' ell.

— Y... En Pons, vostre germá? — preguntá En Planacona.

— Es al segon pis: ¿ vols que 'l cridi? — digué 'N Martí.

— No cal: lo que volia dir — observá l' hereu — es si ell...

— Ell mès que ningú: — interrompè enérgicament En Martí — car es lo mès interessat. — Y, còm penedintse d' una distracció:

— Capa! — cridá al mosso.

— Maneu, senyor? — respongué aquest entrant.

L' hereu Planacona somrigué, y En Martí, dirigintse al mosso, continuá:

— Pórtans un parell de gots y un' ampolla del de Garriguella.

— Bè está; — respongué 'n Capa exint á la sala.

— No us mortifiqueu! — observá n' Anselm.

— Farás una mica de trago, home de Dèu! — esclamá En Fosch.

Diu : — No , no : me retiraré ab vostre permís que 'l pare passaria ánsia tal volta.

— Anem ! — digué 'N Martí — mès que no sia sino un xarrup si tu vols , pero beu en senyal d' amitat. — Aquí tenim ja l' ampolla.

Lo mosso col·locá dos gots, una tassa y una ampolla damunt la taula y En Martí li fèu :

— ¿Perqué has dut la tassa, cap de totxo?... Capa, sempre serás un tarambana!

— Còm vos no m' haviau dit res ! — observá aquest.

— Calla y té ; endúhetela pèl matex camí que l' has portada , junt ab lo conill. — Y tú , noy , — prosseguí dirigint la paraula á l' hereu , y posantli vi al got — té ; beu , qu' es de bona lley.

— Uy uy ! — fèu aquest alsant lo got y tocant ab lo cayre 'l coll de l' ampolla — bo , bó : ne fèu un gra massa : sort que tinch lo niu prop !

Aprés d' haber begut , se retirá l' hereu Planacona , dextant á n' En Martí enterament satisfet ab la confiansa de tenir un vehí per amich y un perseguidor de menys. Lo rosari que 's digué aquella nit á la casa fou très pare-nostres mès llarch que 'ls altres jorns. — Mès ; oh esperança vana còm lo fum ! Poch ans de trencar lo dia , l' estudiant Pons s' alsá , obrí la finestra de sa cambra y repará que la casa era tota enrotllada d' homes d' armas , que 's movían còm un vespé. Prestament , còm suposarás , cridá á sòn germá Martí y , ab poch rahonament , consideraren que fòra temeritat intentar la defensa , puix sentian ja la porta forana cruxir als cops de magall y altres instruments de destrucció. Per tant resolgueren escapar de l' inevitable perill de mort. L' auba no tenyia encara del tòt lo cel , que abdós germans , jugant lo tòt pèl tòt (còm dirse sol) exiren de tropell per una porta falsa. Corrian còm desesperats , mès los contraris los anavan enpaytant ab fúria may vista. Saltant barranchs y turons , l' estudiant arrivá al camp part d' allá de sa casa payral , sòta del que passa lo camí d' Olot , y mirantse prés sens remissió , ventá tant gran salt al camp vehí , que de la cayguda restá greument lesiat ; tant greument que , no poguentse moure , arrivaren los

d' En Vilajuich, li dispararen un tret ó dos y 'l travessaren de la cuxa. Empero ell, revestintse d' heróich coratge, tapá la llaga ab un mocador que duya y, tant depressa que pogué, evitá la persecució y aná fent camí vers la rectoria de Las Fonts. Detrás sèu li anava á la frega un Vilajuquench ab la carrabina calada. Se n' adóna l' estudiant y dèxa ferlo, mès notant que l' altre s' atura, s' atura també ell; se gira del tòt, veu que l' altre s' amanex apuntantlo ben bè pera no errar lo tret; llavors se trau una pistola y traboca ab ella á l' altra vida á son perseguidor.

— Válgam Dèu!... si no fos pecat casi bè me n' alegraria!

— Ja veurás. — Los dos germans, que ja s' ho tenian pactat, arrivaren tantost á l' hora á la dita rectoria de Las Fonts. Inmediament s' afermaren portas, balcó y finestras y, assegurat tòt, pujaren al campanar. Al cap d' un quart escás, arrivá al poble En Vilajuich ab los séus, mès encesos que may, puix, referintse al mort, sens dupte vist per ells, cridavan irats: « — Mort per mort primer; després los cremarém y trafollarém y 'ns menjarém las cendras d' els infames!... »

Debades fou que 'l senyor Rector y alguna gent sensata de Las Fonts los amonestás: eran folls, y las amonestacions encenian mès encara llur follia. Empero 'ls dos germans estavan mòlt bè situats, y gran casualitat havia d' esser que cap bala 'ls danyás per gota, gota de previsió que tinguessen. ¡Y tal si 'n tenian! Las campanas eran un escut hont botian tòtas las balas. — No passava axis á llurs adversaris: altre d' ells amagat darrera un blat-de-moret, caygué ferit de mort; dos mès fòren tambe mòlt mal parats per dos cops de pedra. Mès d' una hora durá 'l petit combat: petit dich, atenant al nombre dels lluytadors, nó á l' encoratjament ab que 's bateren.

— Y després?

— Déxam axugar un poch la suor del front y seguiré. — Després de comensada la lluyta, no 's retiraren los d' En Vilajuich, ans cridavan que calarian foch á l' esglesia y á la rectoria, hont estavan amparats los germans Fosch.

— Y ho fèren?

— A punt estava ja sòn esferchiment, quant la divinal misericor-